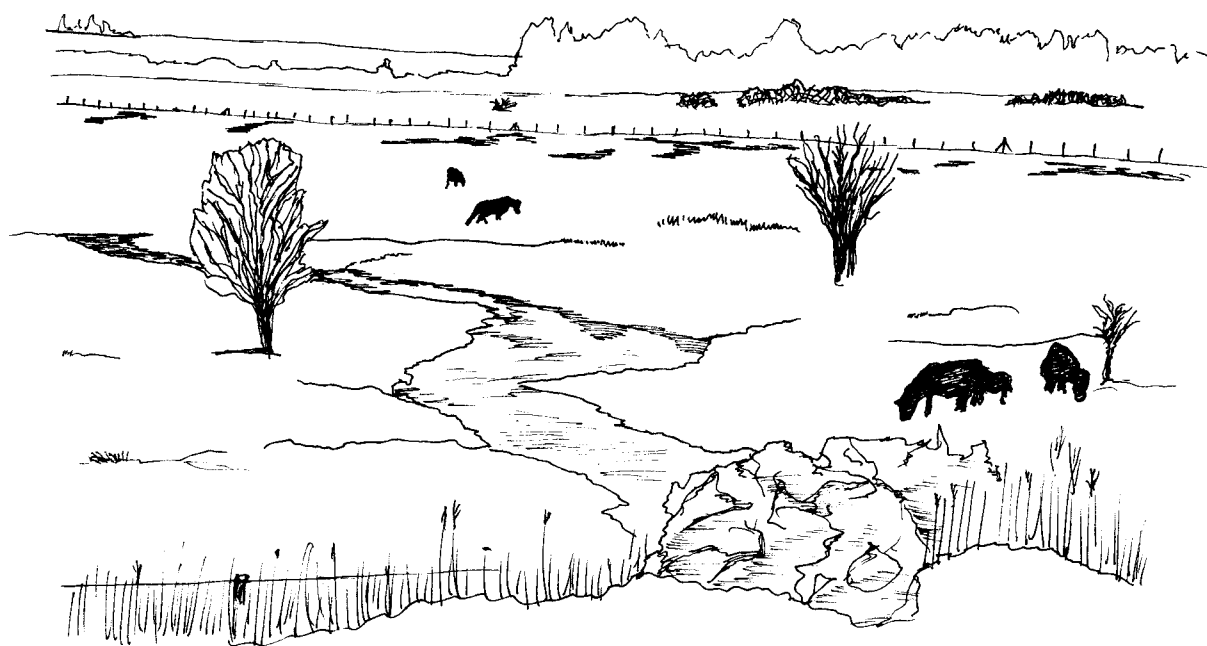

Broedvogels van het Rammegors in 1998

Mark Hoekstein

Sovon

SOVON-Inventarisatierapport 1998/21

Dit rapport is samengesteld in opdracht van **staatsbosbeheer**

*SOVON-Vogelonderzoek Nederland
Rijksstraatweg 178
6573 DG Beek-Ubbergen
Tel: 024-6848111
Fax: 024-6848188
E-mail: sovon@sovon.nl
www.sovon.nl*

Colofon

© SOVON Vogelonderzoek Nederland 1998

ISSN-nummer: 1382-6255

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Staatsbosbeheer door Mark Hoekstein (SOVON).
Wijze van citeren: Hoekstein M. 1998. Broedvogels van het Rammegors in 1998. SOVON-
inventarisatierapport 98/21. SOVON, Beek-Ubbergen.

Illustraties:

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SOVON en/of de opdrachtgever.

Inleiding	2
1 Beschrijving onderzoeksgebied	3
2 Werkwijze	5
2.1 Veldwerk	5
2.2 Interpretatie	5
2.3 Weersomstandigheden	6
3 Resultaten	7
3.1 Broedvogeloverzicht	7
3.2 Soortbesprekingen	8
4 Evaluatie	16
4.1 Analyse naar ecologische vogelgroepen	16
4.2 Broedvogels en beheer	19
Dankwoord	21
Samenvatting	22
Literatuur	23
Bijlagen	24

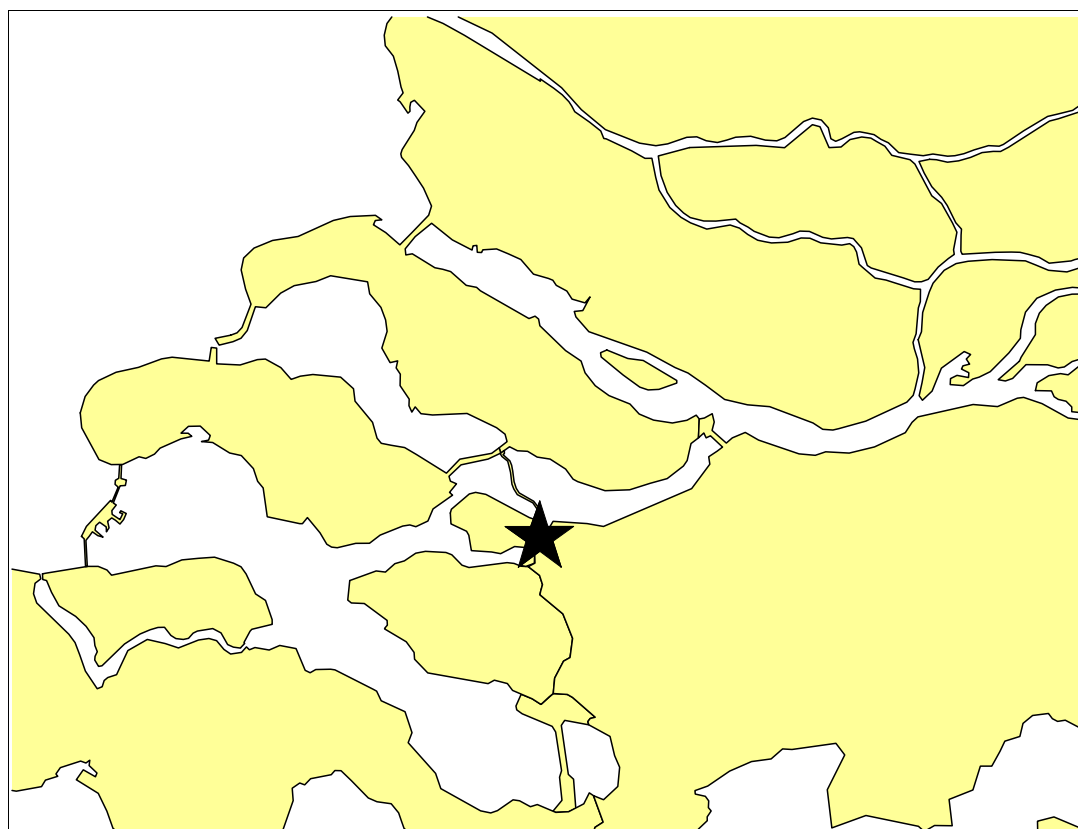

Inleiding

In het voorjaar van 1998 werd, in opdracht van Staatsbosbeheer Regio West-Brabant/Deltagebied, door de samensteller van dit rapport een broedvogelinventarisatie uitgevoerd in het Rammegors, Gemeente Tholen.

Na een korte beschrijving van het onderzoeksgebied en van de gevolgde werkwijze worden de resultaten per soort besproken en worden vergelijkingen gemaakt met eerdere broedvogelinventarisaties.

Het voorkomen van ecologische vogelgroepen en de veranderingen die zich daarin hebben voorgedaan worden geanalyseerd in samenhang met de ontwikkelingen in het gebied.

Figuur 1 Situering Rammegors in de regio

1 Beschrijving onderzoeksgebied

De gegevens in dit hoofdstuk zijn grotendeels ontleend aan Van der Reest (1994). Tot 1971 maakte het Rammegors deel uit van het uitgestrekte schorren- en slikkengebied van de Krabbenkreek en de Eendracht. In het kader van de Deltawerken werden tussen Tholen en St.-Philipsland in 1971 de Westdam en de Oostdam aangelegd, waardoor het Rammegors (vroeger ook: "de Zeeuwse Put") met de huidige begrenzingen ontstond: 147 hectare schorren, slikken, kreken en zandplaten.

Van 1971 tot 1991 had het Rammegors de functie van speciedepot. In het noordoosten van het gebied werd plaatselijk specie en zand geborgen op een oppervlakte van circa 15 hectare. Eind jaren tachtig verschoof het accent naar de natuurfunctie. Vanaf 1989 werd een deel van het gebied beheerd ten behoeve van ganzenopvang. In datzelfde jaar werd een vogelobservatiehut geplaatst. In het speciedepot werd nestgelegenheid gecreëerd voor Oeverzwaluwen. In 1991 werd het Rammegors in het kader van de Natuurbeschermingswet aangewezen als onderdeel van het Staatsnatuurmonument Oosterschelde Binnendijks. In 1992 kreeg Staatsbosbeheer het gebied in beheer.

Sinds de afsluiting van de Oosterschelde is een proces van verzoeting opgetreden. Momenteel is op één plaats nog sprake van zoute kwel vanuit de Oosterschelde. De invloed van het zout is over het algemeen sterk afgenomen. Tot 1987 wisten zoutvegetaties zich goed te handhaven in de kreken, in 1990 waren zij nagenoeg verdwenen. De zout- en pioniervegetaties van de jaren zeventig hebben over het algemeen plaatsgemaakt voor ruigtes en struwelen. Tot 1991 zorgde een ontwateringsduiker aan de zuidoostkant van het gebied voor afwatering. Sindsdien functioneert de duiker niet meer en is het Rammegors een afvoerloos systeem. De waterstand wordt bepaald door regenval, verdamping en wegzijging.

Sinds de aanvang van het beheer door Staatsbosbeheer is het gebied omheind en met rasters in drie beheerseenheden verdeeld:

Figuur 2 Topografie van het Rammegors.

1) Noordelijk deel (circa 55 ha)

Dit deel wordt in het winterseizoen begraaasd door Shetlandponies en hier bevindt zich het zanddepot, dat door zijn hoge ligging vrij droog is. Het depot is bedekt met een overwegend schrale korte vegetatie en enkele wilgenbosjes. Aan de westzijde bevinden zich twee plassen die hydrologisch met elkaar in verbinding staan maar door een rietkraag van elkaar gescheiden worden. In deze verbindingzone groeit de beste kwaliteit riet van het Rammegors. Op de wat drogere delen is het riet van slechte kwaliteit en wordt het verdrongen door duinriet en wilgenroosje. Aan de westzijde bevindt zich een bosje van ongeveer 1 ha dat voornamelijk uit wilgen bestaat.

2) Middendeel (circa 60 ha)

In dit deelgebied bevindt zich de voormalige Eendrachtkreek en het 'Laag Schor'. Het Laag Schor is, vooral op de hoger gelegen delen, grotendeels begroeid met een ruigte van grote brandnetel, jacobskruiskruid en akkerdistel. De jaarrond grazende ponies, in de zomer aangevuld met runderen, beperken zich vooral tot het kort houden van de laagst gelegen delen. Verspreid over het Laag Schor komen vlieren en enkele meidoorns voor die het gebied een karakteristiek aanzien geven (figuur 3). Door permanente begrazing komen geen nieuwe vlierstruiken tot ontwikkeling, terwijl de oude vlieren danig te lijden hebben onder veevraat. Naar verwachting zullen de vlieren hier op termijn verdwijnen.

De voormalige Eendrachtkreek is momenteel een wijde, ondiepe plas met aan de oostzijde een brede zone met Zeebies-vegetatie. Deze vegetatie heeft te lijden onder vertrapping door vee.

3) Zuidelijk deel (ruim 30 ha)

In dit gedeelte bevinden zich de Rammegorskreek met oevervegetaties van riet en zeebies en het 'Hoog Schor' met een vlierbos. Het vlierbos heeft alleen langs de randen het karakter van een (struweel)bos. Het centrum ervan is vrij open met een vegetatie van grote brandnetel, harig wilgenroosje en plaatselijk adelaarsvaren. Aan de zuidzijde, langs de Van Haftenpolder en langs de Westdam bevindt zich veel rietruigte met plaatselijk wilgenopslag.

Begrazing van het noordelijk en middendeel in het winterseizoen (tot half april) vindt plaats met ongeveer 40 Shetlandponies. In het zomerseizoen wordt alleen het middendeel begraaasd. De veestapel bestond half juni 1998 uit ruim 60 Shetlanders (ponies en veulens) en bijna 20 runderen.

Figuur 3 Blik op het middendeel van het Rammegors
(Manu Hoenster? . ,

2 Werkwijze

2.1 Veldwerk

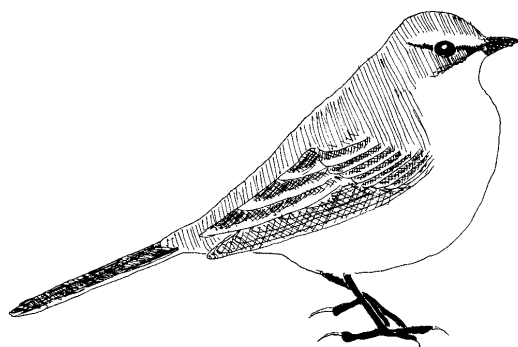
De broedvogels werden geïnventariseerd volgens de uitgebreide territoriumkartering (Hustings *et al.* 1985) conform de normen van de Handleiding Broedvogel Monitoring Project (van Dijk 1996). De inventarisatie had betrekking op alle in het gebied voorkomende broedvogels.

In totaal werden zes volledige bezoekrondes van gemiddeld 7½ uur afgelegd. Steeds werd op een andere plaats gestart, zodat elk deel van het gebied in de vroege ochtend is bezocht. De bezoeken vonden plaats vanaf circa een half uur vóór zonsopgang tot zeven uur erna.

Vier maal werd een avond-/nachtbezoek gebracht om nachttactieve vogelsoorten zoals uilen en ralachtigen op te sporen. Ralachtigen werden tot roepen aangezet door de verschillende soortroepen met een cassetterecorder af te spelen. Alle relevante waarnemingen werden ingetekend op 1:5000 veldkaarten. Naar nesten werd niet gezocht. Tijdens één van de bezoekrondes was de wind te hard om zangvogels te inventariseren; enkele dagen later werd daarom een extra telling gedaan. Voor de weersomstandigheden tijdens de tellingen zie bijlage 1.

2.2 Interpretatie

De inventarisatiemethode is gebaseerd op het karteren van territoria. Een territorium wordt aangenomen wanneer binnen het onderzoeksgebied voldoende geldige waarnemingen zijn gedaan binnen soortspecifieke datumgrenzen. Dit betekent dat de feitelijke broedplaats niet bekend hoeft te zijn (en soms zelfs buiten het onderzoeksgebied kan liggen). De interpretatie van de waarnemingen geschiedde conform van Dijk (1996).

Gele Kwikstaart (*Willem van Manen*)

2.3 Weersomstandigheden

De resultaten van een broedvogelinventarisatie zijn ten dele weersafhankelijk. Regen, wind en kou werken dempend op zangactiviteit en verminderen de waarneembaarheid van de vogels. In de regel staakt de vogelaar zijn inventarisatie bij ongunstig weer, maar gedurende langere periodes van slecht weer moet hij toch op pad. Hieronder volgt per maand een korte beschrijving van het weer en haar repercussies voor inventarisatiemogelijkheden. Cijfers staan vermeld in tabel 1.

Februari was zeer zacht, zeer zonnig en droog. De wind woei niet harder dan normaal en dit maakte februari tot een ideale inventarisatiemaand.

Maart was zeer zacht, nat en somber. Vooral de eerste tien dagen waren onstuimig en bemoeilijkten het inventariseren. Voor wat betreft de zangactiviteit compenseerde de hoge temperatuur ruimschoots het gebrek aan zon.

April was zeer nat, zeer somber en zacht. De hoge temperatuur, vooral 's ochtends was het nooit koud, en de weinige wind maakten april draaglijk.

Mei was zeer warm, droog en aan de zonnige kant. Dit beeld wordt vooral bepaald door de extreem warme en zonnige periode tussen 8 en 19 mei. Wie in deze periode zijn slag sloeg, had zijn inventarisatieresultaten nagenoeg binnen. Begin en eind mei waren nogal somber en aanzienlijk minder inventarisatie-vriendelijk.

Juni was extreem nat, somber en aan de warme kant. Doordat in deze maand ook de wind het niet liet afweten was het in juni slecht inventariseren. Daar kwam bij dat door de nattigheid in combinatie met hoge vegetatie veel terreinen moeilijker begaanbaar waren.

Juli was koel, somber en gemiddeld over het land aan de droge kant. Het waaide meer dan normaal zodat de omstandigheden slecht waren om nog wat Wespendienven op te sporen. Alleen de periode 19-27 juli leverde acceptabel inventarisatieweer op.

Over het geheel genomen waren de inventarisatieomstandigheden in het voorjaar van 1998 matig.

Tabel 1 Enkele weersvariabelen in 1998, gemeten te De Bilt, vergeleken met het langjarig gemiddelde. Bron: KNMI.

	Gem. temperatuur °C		Zonneschijn (uren)		Windsnelheid (m/sec.)		Neerslag (uren)	
	1998	Norm	1998	Norm	1998	Norm	1998	Norm
Maart	7.6	5.0	92.1	106.6	4.3	3.9	95.0	63.2
April	9.4	8.0	91.2	152.5	3.4	3.6	77.8	47.4
Mei	14.9	12.3	206.3	197.4	3.3	3.1	32.5	40.7
Juni	15.8	15.2	149.9	192.2	3.6	3.0	84.1	39.8

3 Resultaten

3.1 Broedvogeloverzicht

In totaal werden 61 soorten broedvogels vastgesteld; negen daarvan staan vermeld op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare soorten (Osieck & Hustings 1994). Van zeven soorten werd meer dan vijf procent van de Zeeuwse broedpopulatie aangetroffen in het Rammegors. Hierbij is uitgegaan van de populatieschattingen in Vergeer & van Zuylen 1994, dit met uitzondering van de inmiddels in heel Zeeland sterk toegenomen Grauwe Gans.

Negen soorten werden niet eerder als broedvogel in het gebied vastgesteld terwijl 21 soorten die voorheen in het gebied gebroed hebben niet meer aangetroffen zijn.

Tabel 2 Aantal territoria per deelgebied en totaal. Rode Lijst-soorten in vet; * betekent $\geq 5\%$ van Zeeuwse broedbestand.

Soort	Noord	Midden	Zuid	Totaal	Soort	Noord	Midden	Zuid	Totaal
Dodaars*	4	0	1	5	Koekoek	1	0	2	3
Fuut	2	0	1	3	Ransuil	1	1	1	3
Roerdomp*	1	0	0	1	Grote Bonte Sp.	1	0	0	1
Knobbelzwaan	1	1	2	4	Veldleeuwerik	3	5	0	8
Grauwe Gans	4	0	9	13	Winterkoning	4	0	24	28
Bergeend	2	6	2	10	Heggemus	2	3	8	13
Smient	0	1	0	1	Blauwborst	15	1	14	30
Krakeend*	3	26	4	33	Roodborsttapuit	0	1	0	1
Wilde eend	13	26	15	54	Merel	3	0	8	11
Zomertaling*	1	2	2	5	Grote Lijster	1	0	0	1
Slobeend*	3	29	10	42	Sprinkhaanzanger	2	0	2	4
Tafeleend	6	1	0	7	Rietzanger	13	1	9	23
Kuifeend	3	3	0	6	Bosrietzanger	5	1	34	40
Bruine Kiek.	3	0	3	6	Kleine Karekiet	53	2	46	101
Buizerd	1	0	0	1	Braamsluiper	1	1	1	3
Sperwer	0	0	1	1	Grasmus	5	2	20	27
Torenvalk	2	0	2	4	Tuinfluitier	2	0	11	13
Patrijs	0	1	0	1	Zwartkop	2	0	9	11
Fazant	13	26	24	63	Tjiftjaf	4	0	13	17
Waterral*	8	0	6	14	Fitis	45	1	44	90
Waterhoen	1	0	1	2	Baardman *	2	0	0	2
Meerkoet	6	24	11	41	Pimpelmees	1	0	0	1
Scholekster	1	10	0	11	Koolmees	0	0	1	1
Kleine Plevier	0	1	0	1	Wielewaal	0	0	1	1
Kievit	2	12	0	14	Ekster	2	4	3	9
Grutto	0	5	0	5	Zwarte Kraai	3	1	1	5
Tureluur	0	12	1	13	Groenling	1	0	0	1
Kokmeeuw	0	3	0	3	Putter	1	0	1	2
Holenduif	3	0	2	5	Kneu	1	0	2	3
Houtduif	16	1	19	36	Rietgors	34	2	15	51
Zomertortel	0	0	10	10					

3.2 Soortbesprekingen

In dit hoofdstuk worden een aantal huidige en voormalige broedvogelsoorten van het Rammegors besproken. Achter elke soortnaam wordt het aantal in 1998 vastgestelde territoria vermeld. Verspreidingskaarten van alle in 1998 vastgestelde broedvogelsoorten zijn opgenomen in bijlage 4. De broedvogelaantallen uit 1979, 1987 en 1993 zijn te vinden in bijlage 2.

Dodaars 5 territoria

Dodaarzen broedden in de rietkragen van de twee noordelijke plassen en langs de Rammegorskreek; plaatsen met een weelderige oeverbegroeiing. In 1996 en 1997 waren er minder broedparen vanwege de destijds lagere waterstand in het broedseizoen.

Fuut 3 territoria

De drie territoria van de Fuut waren verdeeld over twee in de noordelijke plassen en één in de Eendrachtkreek.

Roerdomp 1 territorium

Tijdens de inventarisatie liet de Roerdomp zich gedurende bijna elk bezoek horen; zelfs midden op de dag, zij het minder frequent. Op 31 maart bijvoorbeeld van 20:35h tot 21:13h iedere twee minuten en op 7 april van 08:38h tot 10:42h ieder per kwartier. Er waren geen waarnemingen die op een daadwerkelijk broedgeval duiden.

De roepende vogel bevond zich op exact dezelfde plek als waar in 1993 (Rommers 1993) en 1995 en 1996 (med P.Wolf) een Roerdomp werd gehoord. In de jaren negentig is het Rammegors één van de weinige regelmatig bezette broedplaatsen van de Roerdomp in Zeeland geweest. In 1996 was tot in april een territoriale Roerdomp in het Rammegors aanwezig tot een deel van het noordelijke rietveld in brand gestoken werd. Dat jaar en het jaar daarop zijn geen roepende Roerdommen meer gehoord.

Knobbelzwaan 4 territoria

In april en mei waren vier paar aanwezig waarvan er uiteindelijk drie tot broeden overgingen. Op 7 juli hadden deze paren respectievelijk twee, zes en zeven jongen. Opmerkelijk was het verschijnen van een groep van 21 adulten op 30 mei.

Grauwe Gans 13 territoria

Vanaf het eerste bezoek waren er ongeveer 60 Grauwe Ganzen aanwezig. Van de dertien paar, werden er zeven met jongen gezien. Op 7 mei liepen er in totaal 29 kuikens rond, in leeftijd variërend van enkele dagen tot ruim een maand. In 1993 ontbrak de soort nog als broedvogel (Rommers 1993).

Smient 1 territorium

De gehele zomer was een paar aanwezig langs de oevers van de voormalige Eendrachtkreek, bovendien verbleef er nog een vleugellam mannetje. Het aanwezige paar voldeed aan de criteria in de broedvogelhandleiding maar vertoonde geen territoriaal of nestindicerend gedrag.

Krakeend 33 territoria

Een deel van de vastgestelde territoria zal niet binnen het gebied gebroed hebben maar in de directe omgeving. De opmars in onder meer het oostelijke Deltagebied, waarvan Vergeer & van Zuylen (1994) al melding maken, zet onverminderd door. Op 7 mei, binnen de datumgrenzen, waren er 48 paar aanwezig. Vele daarvan werden in de ruiptes aangetroffen, wellicht op zoek naar nestgelegenheid. Op 16 juni was er op de voormalige Eendrachtkreek een groep van 180 ruiende Krakeenden aanwezig.

Wintertaling

Tot eind april waren vele paartjes aanwezig; binnen de datumgrenzen bleken deze echter verdwenen. Het is echter niet onmogelijk dat een enkel broedgeval over het hoofd is gezien van deze in de broedtijd schuwe vogel. In 1987 en 1993 werd de Wintertaling wel als broedvogel genoteerd.

Pijlstaart

Dit voorjaar waren overwinterende en doortrekkende Pijlstaarten vóór het broedseizoen vertrokken. Pijlstaarten zijn in Zeeland zeer schaarse broedvogels. In 1987 en 1989 werden wel territoria in het Rammegors gemeld (SOVON-Archief).

Zomertaling 5 territoria

Niet eerder werden er zoveel territoria gevonden. Het natte voorjaar bood goede vestigingsmogelijkheden want grote delen van het Laag Schor stonden lange tijd plasdras. Vergeer & van Zuylen (1994) schatten het aantal Zomertalingen in Zeeland op 5 tot 15 paar. Het aantal van vijf territoria in het Rammegors is derhalve aanzienlijk.

Tafeleend 7 territoria

De Tafeleend werd niet eerder als broedvogel in Rammegors vastgesteld en is met zeven territoria

Bruine Kiekendief 6 territoria

De grote mobiliteit, de aanwezigheid van niet-broedende exemplaren en de aankomst van onvolwassen vogels laat in het seizoen maakten het lastig het precieze aantal broedgevallen vast te stellen. Vele uren werden besteed om de kiekendieven op basis van individuele verschillen in verenkleed te herkennen en te kunnen koppelen aan een partner en nestlocatie. Op 16 juni waren er zeker vijftien verschillende vogels in het Rammegors aanwezig. Op

andere data werden weer enkele andere vogels in het gebied gezien. Soms vlogen de vogels van en naar de Slikken van de Heen, de Schorren van de Eendracht en het Stinkgat, eveneens (potentiële) broedplaatsen van Bruine Kiekendieven. Er waren, getuige de voedselaanvoer, vier nesten met jongen. Op twee andere locaties werd alleen nestbouw waargenomen.

Buizerd 1 territorium

Tijdens de meeste bezoeken was op het noordelijke deel van het Rammegors een Buizerd present; soms was er een paartje, bestaande uit een adulte en een tweedejaars vogel. Op 7 april verjoeg een van de vogels een passerende Slechtvalk. Dit jaar werd (nog) niet gebroed. Mede met het oog op de toename van de Buizerd als broedvogel in heel Zeeland is de kans reëel dat in de toekomst Buizerds tot broeden zullen komen.

Sperwer 1 territorium

Op 16 juni bracht een sperwervrouwje een prooi naar het vlierbos. Hoewel hier weinig plukresten gevonden werden, wijst dit op de aanwezigheid van een nest. Net als de Buizerd is de Sperwer aan een sterke opmars bezig in Zeeland.

Torenvalk 4 territoria

In het wilgenbosje in het noordwesten van het gebied werd een nest gevonden. Eén van de vier paren broedde net buiten het onderzoeksgebied. Van de twee andere paren zijn geen nestlokaties bekend geworden.

Fazant 63 territoria

Fazanten waren vrijwel overal aanwezig en ontbraken alleen op plaatsen met dicht riet of hoge waterstanden. Een dichtheid van 43 territoria per 100 ha gebied is extreem hoog en onnatuurlijk. Deze dichtheden kunnen alleen tot stand komen door het uitzetten van enorme aantallen van deze volièrevogels. Uitzetten van Fazanten is verboden en vindt plaats door jagers. Het is van belang de lokale wildbeheerseenheid hierop aan te spreken.

Waterral 14 territoria

Het gebruik van een cassette recorder is bij het inventariseren van deze soort onmisbaar. Het tellen van spontaan roepende Waterrallen is teveel afhankelijk van de activiteit van de verschillende vogels. De ervaring heeft geleerd dat op deze manier met veel moeite maar ongeveer de helft van de territoria wordt opgespoord. Zelfs op het afspelen van de roep wordt soms snel en langdurig en de andere keer in het geheel niet gereageerd; soms bestaat de reactie alleen uit het opzoeken van de 'indringer' en/of alleen een zacht geknor. Gezien genoemde problemen met het opsporen van broedvogels, kunnen in het verleden veel broedgevallen over het hoofd zijn gezien. Alleen in 1993 wordt melding gemaakt van 1-2 broedparen (Rommers 1993).

De veertien territoria in het Rammegors in 1998 vormen op provinciale schaal een groot aantal. Vergeer & van Zuylen (1994) noemen 80-140 paar voor heel Zeeland. Het natte voorjaar van 1998 in combinatie met een eraan voorafgaande zachte winter, is waarschijnlijk

gunstig geweest voor Waterrallen. In veel andere jaren zakt de waterstand in het Rammegors in de loop van het voorjaar zover dat het riet deels met 'droge voeten' staat, waardoor het als broedbiotoop voor de Waterral minder geschikt is. In die jaren zijn er minder Waterrallen in het Rammegors.

Porseleinhoen

Territoriale Porseleinhoenen werden gehoord in 1987 (één), 1992 (negen) en 1994 (één) (SOVON-Archief). Hoewel er dit voorjaar dankzij de hoge waterstand voldoende geschikt biotoop voorhanden was, werden geen Porseleinhoentjes waargenomen.

Steltkluut

Op 5, 7 en 13 mei was een paar Steltkluten aanwezig die op 7 mei een Bruine Kiekendief fel attackeerde. Na 13 mei werden de vogels niet meer gezien. Steltkluten hebben in het Rammegors broedpogingen gedaan in 1989 (één), 1993 (vijf), 1994 (één paar), 1995 (twee) en 1997 (één). Het mislukken van de pogingen in 1995 en 1997 is mogelijk te wijten aan verstoring door de ponies (Meininger *et al.* 1996, 1998).

Kluut

Slechts af en toe waren er één of meer paartjes in het gebied aanwezig. Op 16 juni foerageerde een paar met een nog niet vliegvlug kuiken; deze vogels waren waarschijnlijk afkomstig van een broedgeval in de Van Haftenpolder (P.Wolf).

Tot en met 1997 kwamen jaarlijks Kluten tot broeden in het Rammegors. De afwezigheid in 1998 is waarschijnlijk het gevolg van toegenomen vegetatie en van de vrij hoge waterstand in april en mei. Hierdoor ontbraken slikranden.

Kleine Plevier 1 territorium

Dit jaar was pas eind mei de waterstand zover gezakt dat voldoende slik vrij kwam om Kleine Plevieren aan te trekken. In 1997, na een droog voorjaar, kwamen drie paar tot broeden (Meininger *et al.* 1998).

Bontbekplevier

De Bontbekplevier heeft voor het laatst in 1995 in Rammegors gebroed. (Meininger *et al.* 1996).

Strandplevier

Voormalige broedvogel, laatste broedgeval in 1992 (Meininger *et al.* 1993).

Kievit 16 territoria

Kieviten broedden vooral op het middendeel, zowel ten oosten als ten westen van de

voormalige Eendrachtkreek. Opvallend genoeg werden aan de westzijde geen juvenielen gezien, in tegenstelling tot de oostzijde. Later in het seizoen werd vooral gebaltst aan de oostkant.

Kemphaan

Wisse (1987) vermeldt 0-6 territoria voor het Rammegors. Nesten of pulli zijn echter nooit aangetroffen. Eind jaren tachtig was er nog wel een baltplaats (Vergeer & van Zuylen 1994).

Watersnip

Op 21 april waren nog tientallen doortrekkers aanwezig. Daarna zijn geen snippen meer waargenomen. Vergeer & van Zuylen (1994) noemen het Rammegors nog als broedplaats van de Watersnip.

Grutto 5 territoria

De vijf broedparen waren, mogelijk door vertrapping, niet succesvol. Op 7 mei waren drie van de vijf paar alweer vertrokken.

Tureluur 13 territoria

De Tureluur is ten opzichte van de 32-38 paar in 1987 (Wisse 1987) aanzienlijk in aantal afgenomen. De reden voor de afname is niet geheel duidelijk (zie ook de discussie in paragraaf 4.1).

Kokmeeuw 3 territoria

De drie broedende paartjes zijn het schamele restant van de kolonie van honderden paren in de jaren zeventig en tachtig. De vogels lijken zich verplaatst te hebben naar het nabijgelegen Stinkgat (Tholen) en naar de eilandjes in het Krammer-Volkerak.

Visdief

Voormalige broedvogel, met in 1978 40-45 paar (Baptist & Meininger 1979).

Zomertortel 10 territoria

Hoewel 1998 landelijk een matig jaar voor Zomertortels lijkt te zijn (van Dijk 1998) zijn in het Rammegors toch meer territoria dan ooit aangetroffen. Dit is direct een gevolg van de vegetatiesuccessie. De verspreiding was sterk gebonden aan het vlierbos.

Ransuil 3 territoria

Op 30 mei om half één 's middags klonk uit een bosje ten oosten van de Eendrachtkreek een

kneu-achtig "titedú". Met de gedachte met een mogelijk exotische vogel te maken te hebben werd het bosje behoedzaam afgespeurd. Groot was de verbazing toen het geluid uit de snavel van een Ransuil-takkeling bleek te komen. In het bosje westelijk van de noordelijke plassen en in de westpunt van het vlierbos werden territoriale Ransuilen gehoord. Op de laatste locatie werd ook een broedende vogel in een oud eksternest aangetroffen. Op 19 juni werden bedelende jongen in de westpunt van het vlierbos gehoord; enkele ogenblikken later vloog een adult met een forse muis uit de Van Haftenpolder naar de oostpunt van het vlierbos, ongeveer 500 meter daarvandaan. De laatste waarneming kan een vierde broedgeval betreffen. De mogelijkheid van een uitgevlogen jong van een van de andere locaties is echter niet uitgesloten.

In enkele braakballen werden de resten gevonden van negen aardmuizen, één bosmuis en één ongedetermineerde zangvogel.

Velduil

Er is één broedgeval bekend uit 1987 (Wisse 1987). Midden jaren tachtig zouden er in verschillende jaren territoria zijn geweest (Van der Reest).

Grote Bonte Specht 1 paar

De Grote Bonte Specht had één territorium in de uiterste noordoosthoek van het Rammegors, waar de vogel in hoge wilgen verbleef. Het is onduidelijk of er binnen of buiten de gebiedsgrenzen is gebroed.

Veldleeuwerik 8 territoria

Drie territoria van de Veldleeuwerik bevonden zich op het relatief droge voormalige zanddepot en vijf op de tamelijk natte, open gedeeltes van het Laag Schor. Recent heeft zich een sterke afname voorgedaan. Nog in 1993 waren er 30 territoria in het Rammegors. Deze sterke teruggang kan deels worden toegeschreven aan factoren in het gebied zelf. Landelijk is eveneens sprake van een sterke afname in aantal en verspreiding.

Oeverwaluw

Gedurende enkele jaren (onder andere in 1987 en 1993) hebben enkele tientallen paartjes gebruik gemaakt van de kunstmatige oeverwaluwwand in het voormalige speciedepot. Het Rammegors is een geliefd jachtgebied van Oeverwaluwen en andere soorten zwaluwen. Een opknopbeurt of 'nieuwbouw' van een oeverwaluwwand zal waarschijnlijk op succes kunnen rekenen.

Graspieper

Opmerkelijk was het ontbreken van de Graspieper als broedvogel in het Rammegors. Na

enkele bezoeken begon dit op te vallen, maar extra aandacht voor piepers gaf geen positief resultaat. Bij voorgaande inventarisaties werden 15 territoria of meer gevonden.

Vooralsnog is er geen eenduidige verklaring voorhanden. Factoren die een rol kunnen spelen zijn: de vegetatie op het laagschor is nogal verruigd (zie hoofdstuk 1), de begroeiing van het speciedepot is mogelijk te schraal terwijl de oevers van de Eendrachtkreek te nat zijn en zwaar begraasd worden.

Net buiten het onderzoeksgebied, bijvoorbeeld op het talud van de Westdam, waren wel enkele territoria.

Gele Kwikstaart

Evenals de Graspieper kwam ook de Gele kwikstaart niet meer als broedvogel voor. Eerdere inventarisaties leverden twee (in 1993) tot zeven (in 1987) paar op.

Winterkoning 28 territoria

Ten opzichte van 1993 met 14 territoria is de Winterkoning flink toegenomen. De Winterkoningen hadden een duidelijke voorkeur voor het vlierbos.

Nachtegaal

Voor 1993 wordt één broedgeval vermeld (Rommers 1993). Dit jaar waren er geen waarnemingen.

Blauwborst 30 territoria

De territoria bevonden zich in de ruigtes en de rietvelden van het noordelijke en het zuidelijk deel. De Blauwborst behoort thans tot de algemene broedvogels van het Rammegors.

Roodborsttapuit 1 territorium

Voor zover bekend betrof het hier het eerste broedgeval voor dit gebied. Het territorium omvatte verruigd riet en een grazige vegetatie met vlierstruiken.

Sprinkhaanzanger (4 territoria)

Territoria van Sprinkhaanzangers waren gevestigd in verruigd riet met verspreide wilgenstruikjes. Er is slechts één eerdere melding van de Sprinkhaanzanger als broedvogel van het Rammegors, in 1980 (Van der Reest 1994).

Snor

Het territorium in 1993 betrof een éénmaal zingend exemplaar (Rommers 1993). In 1998 werden geen Snorren waargenomen.

Rietzanger 23 territoria

Het flinke aantal Rietzangers was niet verbazingwekkend. Geschikt biotoop, grote oppervlaktes rietvegetaties in diverse stadia van verlanding en verzuivering, is er volop aanwezig. Tussen 1970 en 1990 is de populatie in Zeeland met ca.70% afgenomen (Vergeer & van Zuylen 1994). Recent is de Rietzanger bezig aan een come-back Nederland. De laatste paar jaar treedt in elk geval plaatselijk in Zeeland herbezetting van oude en/of kolonisatie van nieuwe gebieden op. Inventarisaties van het Rammegors in 1978, 1987 en 1993 leverden maximaal twee broedparen op.

Bosrietzanger 40 territoria

De Bosrietzanger kwam vooral voor in het vlierbos. De dichtheden zijn hier hoog.

Baardmannetje 2 territoria

Dit jaar broedden twee paar in de rietkragen langs de noordelijke plassen. Baardmannetjes waren in de jaren tachtig en negentig ruimer verspreid en kwamen toen ook langs de zuidoostelijke oever van de voormalige Eendrachtkreek voor (Van der Reest). In 1989 waren er nog negen paar (SOVON-Archief).

Groenling 1 territorium

Een enkele waarneming van een zingende vogel in de uiterste noordwesthoek was voldoende voor het toekennen van een territorium. In 1987 werden zes territoria genoteerd, maar het is twijfelachtig of er toen inderdaad zoveel paren in het gebied gebroed hebben.

Kneu 3 territoria

Het aantal broedparen was verrassend laag. Kneuen zijn vogels van struweelrijke gebieden, liefst in combinatie met ruigtes. Dit biotoop is in ruime mate voorhanden.

Rietgors 51 territoria

Deze vogel van riet- en verlandingsvegetaties vindt in het Rammegors veel geschikt biotoop en bereikt er een hoge dichtheid van 34 paar/100 ha; plaatselijk (in het noordelijk deel) is de dichtheid zelfs tweemaal zo hoog.

4 Evaluatie

4.1 Analyse naar ecologische vogelgroepen

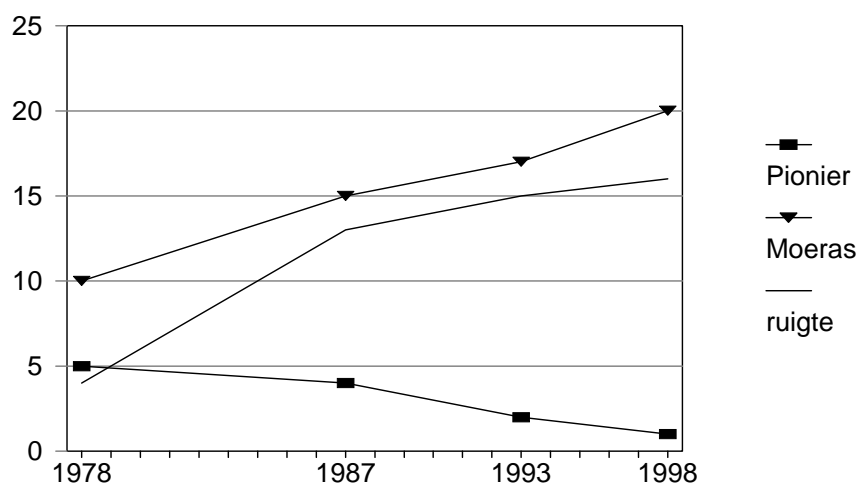
De ontwikkeling van landschap en vegetatie van het Rammegors laat zich het best omschrijven als een proces van ontzilting en vegetatiesuccessie. Dit proces heeft zijn weerslag gehad op de samenstelling van de broedvogelbevolking, een ontwikkeling die goed kan worden beschreven aan de hand van door Sierdsema (1995) opgestelde ecologische vogelgroepen. Ecologische vogelgroepen bestaan uit broedvogelsoorten die min of meer vergelijkbare biotoeppen hebben en door hun voorkomen (of ontbreken) inzicht geven in de kwaliteit van een gebied en de erin voorkomende levensgemeenschappen.

De hier onderscheiden ecologische vogelgroepen bestaan uit:

- 1) *Vogels van zilte pioniervegetaties* (de zogenoemde Strandpleviergroep 301)
- 2) *Vogels van moerassen* (Slobeendgroep 102, Kuifeendgroep 103, Roerdompgroep 201 en Rietzangergroep 202)
- 3) *Vogels van ruigtes en struwelen* (Rietgorsgroep 601, Roodborsttapuitgroep 602, Grasmusgroep 603 en Winterkoninggroep 604)

De bij deze groepen behorende soorten zijn te vinden in bijlage 3.

In 1978 overheersten de soortgroepen die bij zilte pioniervegetaties en moerassen horen. In 1998 kwam van de zilte pioniersoorten nog slechts één soort tot broeden. Tussen 1978 en 1998 nemen zowel soorten van moerassen als van ruigtes en struwelen in aantal toe (figuur 4).

Figuur 4 Ontwikkeling van het aantal soorten van de ecologische soortgroepen 'zilte pioniervegetaties', 'moerassen' en 'ruigtes en struwelen'.

Vogels van zilte pioniervegetaties

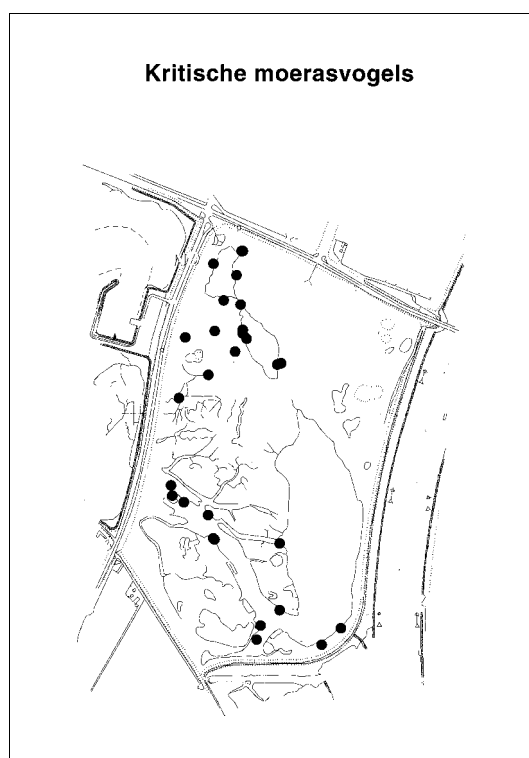
Van de soorten van zilte pioniervegetaties is alleen de niet-kenmerkende en weinig eisende Scholekster overgebleven. Voormalige broedvogels uit deze groep zijn Kluut, Bontbekplevier, Strandplevier en Visdief, die allemaal op de Rode Lijst prijken. De achteruitgang van deze soorten werd al eerder opgemerkt (Van der Reest 1994).

Vogels van moerassen

Het gebied herbergt Roerdomp, Zomertaling, Bruine Kiekendief en Baardmannetje, vier qua habitateisen kritische moerasvogelsoorten die aangeven dat er sprake is van een moerasgebied van vrij goede kwaliteit.

De verspreiding van de kritische moerasvogels (en van de eveneens vrij kritische Waterral) blijkt sterk gebonden aan de relatief smalle stroken redelijk tot goed riet langs de noordelijke plassen en de Rammegorskreek, zie figuur 5. De verspreiding van de overige vrij kritische moerasvogels (Grauwe Gans, Krak- Slob-, Tafel- en Kuifeend en Rietzanger) is minder sterk aan dit specifieke biotoop gebonden. Zij komen ook in meer verlande en verruigde rietvegetaties voor.

Soorten van nat, overjarig rietland (Roerdomp-groep, 201) zijn matig vertegenwoordigd. Van de (vrij tot zeer) kritische soorten uit deze groep waren alleen Roerdomp en Baardmannetje present. Het Baardmannetje is echter afgenomen. Van de moerasvogels behoren Roerdomp, Zomertaling, Rietzanger en Baardmannetje tot de Rode Lijst.

Figuur 5 Verspreiding van de kritische broedvogels Roerdomp, Zomertaling, Bruine Kiekendief, Baardmannetje en Waterral.

Vogels van ruigtes en struwelen

Uit deze groep zijn negen vrij kritische soorten present, waaronder de Roodborsttapuit (Rode Lijst-soort). Van deze groep ontbreken de kritische soorten Paapje en Grauwe Klauwier. De meeste soorten uit deze groep zijn in aantal toegenomen.

Overige vogelgroepen:

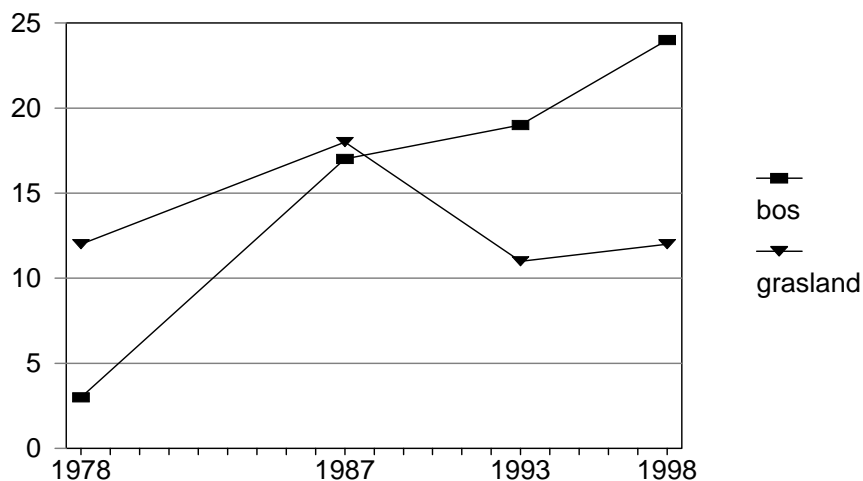
Weidevogels

Bij een aantal weidevogelsoorten zien we een opmerkelijk magere broedvogelstand. De Patrijs (Rode Lijst-soort) was met slechts één paar aanwezig; het aantal Kieviten is gehalveerd ten opzichte van 1987 en 1993. De Grutto (Rode Lijst-soort) was weliswaar met vijf paar redelijk vertegenwoordigd, maar had een laag, misschien zelfs geen broedsucces. Het aantal van 15 territoria Tureluurs (Rode Lijst-soort) is ruim de helft minder dan in 1987. De Veldleeuwerik is sterk achteruitgegaan en Graspieper en Gele Kwikstaart zijn verdwenen. Van der Reest (1994) constateerde een toename van de weidevogels tot 1992. Toen werd nog verwacht dat de weidevogelstand zich positief zou ontwikkelen.

Bosvogels

Door het toenemend areaal en verdere uitgroei van vlier- en wilgenbosschages nemen vogels van opgaand geboomte en bos toe. Nieuw zijn Buizerd, Sperwer, Grote Bonte Specht, Grote Lijster en Wielewaal; duidelijk toegenomen zijn Houtduif, Ransuil, Tjiftjaf, Ekster en Zwarte Kraai.

Zanglijster en Spotvogel werden in 1998 niet aangetroffen, wel in eerdere jaren.

Figuur 6 Ontwikkeling van het aantal soorten van de ecologische soortgroepen 'bos' en 'grasland'.

4.2 Broedvogels en beheer

De huidige ontwikkelingen in grote delen van het Rammegors tenderen naar het ontstaan van een zoetwatermoeras met een daarbij behorende broedvogelbevolking. Er is echter (nog) geen sprake van een hoogwaardig moerasgebied; kritische soorten van nat, overjarig rietland zijn matig vertegenwoordigd. Het jaar 1998 kende een neerslagrijk voorjaar en dientengevolge een vrij hoog waterpeil. In veel andere jaren treedt echter al vroeg in het voorjaar verdroging van de moerasvegetaties op, waardoor het proces van verlanding en verruiging gestimuleerd wordt.

Landelijk gezien is het ornithologische belang van een zoetwatermoeras van de huidige omvang niet erg groot. In Zeeuws perspectief is het Rammegors echter een belangrijk moerasgebied met schaarse soorten als Roerdomp, Zomertaling, Baardmannetje en Waterral. Vestiging van andere kritische moerassoorten behoort tot de potenties van het gebied. Indien een gewijzigd peilbeheer (met een jaarrond hoog waterpeil) zou leiden tot uitbreiding van het areaal gezond riet, lijkt het gebied potenties te hebben voor aan nat, overjarig rietland gebonden soorten als Woudaapje, Snor en Grote Karekiet, soorten die de afgelopen decennia spaarzaam tot broeden kwamen in Zeeland.

Het stimuleren van moerasontwikkeling, met name van de oppervlakte gezond rietland, verdient derhalve aanbeveling.

Met *het huidige beheer* zal het proces van verlanding, verruiging en struweelvorming (in eerste instantie voornamelijk wilg) vooral in het noordelijk en zuidelijk deel van het gebied doorzetten. De ruigte- en struweelvogels zullen daardoor toenemen. Tenslotte zal ook het aantal soorten van opgaand geboomte en bos toenemen. Deze biotopen herbergen relatief weinig bijzondere vogelsoorten. Verdere struweel- en bosvorming gaat bovendien ten koste van meer bijzondere biotopen en moet daarom worden tegengegaan.

Het vóórkomen van weidevogels lijkt niet te beantwoorden aan de potenties van vooral het middendeel van het Rammegors. Factoren als waterpeil, verruiging en veebezetting spelen hierbij een rol.

Onbedoelde effecten van begrazing spelen mogelijk een grote rol bij de achteruitgang. De hoogst gelegen delen van het middendeel verruigen. Brandnetel en akkerdistel bedekken steeds grotere oppervlakten, waardoor dit voor weidevogels minder geschikt wordt. Het grazende vee wijkt steeds meer uit naar de lager gelegen delen. De begrazingsdruk wordt hierdoor te hoog waardoor nesten op de lager gelegen delen een grote kans lopen vertrapt te worden. Een gewijzigd peilbeheer zou een minder intensieve beweiding mogelijk kunnen maken, wat een gunstig effect heeft op soorten als Grutto en Tureluur en mogelijk Watersnip. Het volledig ontbreken van de Graspieper is opmerkelijk. Een bijkomende verklaring voor dit feit kan zijn dat april nog grote oppervlaktes van de grazige delen van het Laag Schor plasdras stonden en te nat waren als broedplaats.

Tegengaan van verruiging van de hogere delen van het Laag Schor verdient de aandacht.

De mogelijkheid, haalbaarheid en wenselijkheid van een drietal *toekomstbeelden* zijn door Van der Reest (1994) uitgebreid beschreven. De beschreven opties zijn: een zoutwatergetijdegebied, een brakwaterlagune of een zoetwatermoeras.

Door zoute kwel vanuit het Oosterscheldebekken in het gebied toe te laten kunnen delen van

het Rammegors zich tot brakwaterlagunes ontwikkelen; dit betreft een tamelijk zeldzaam biotoop van (inter)nationale betekenis. Verzilting van delen van het Rammegors en daarmee gepaard gaande veranderingen in de vegetatie scheppen mogelijkheden voor terugkeer van soorten als Bontbek- en Strandplevier, Kluut, Kokmeeuw en Visdief.

Kievit (*Willem van Manen*)

Dankwoord

Een eerste versie van dit rapport werd van waardevol commentaar voorzien door Piet van der Reest, Rob Vogel en Pim Wolf. Piet van der Reest droeg tevens bij met zijn visie op de ontwikkelingen in het gebied. Gerard van Zuylen (Provincie Zeeland) stelde de resultaten van de provinciale broedvogelkartering van 1987 ter beschikking en verschaftte kaartmateriaal. Aanvullende broedvogelwaarnemingen werden verkregen via Pim Wolf.

Samenvatting

In het voorjaar van 1998 werd het natuurgebied Rammegors (147 ha), gemeente Tholen, in opdracht van terreinbeheerder Staatsbosbeheer op broedvogels geïnventariseerd.

Het gebied heeft zich na afsluiting van de zoutwatergetijde-invloed in 1971 ontwikkeld tot een afwisselend gebied van rietlanden, ruigtes, grazige vegetaties, bosschages en open water. Het terrein wordt deels beheerd door middel van begrazing.

De inventarisatie volgens door SOVON gehanteerde criteria resulteerde in de vaststelling van 61 soorten broedvogels.

Negen soorten, te weten: Dodaars, Roerdomp, Zomertaling, Patrijs, Grutto, Tureluur, Roodborsttapuit, Rietzanger en Baardmannetje staan op de Rode Lijst.

Van zeven soorten komt meer dan vijf procent van de Zeeuwse broedpopulatie in het gebied voor, te weten: Dodaars, Roerdomp, Krakeend, Zomertaling, Slobeend, Waterral en Baardmannetje.

Soorten van zilte pioniervegetaties die in de jaren zeventig nog in het Rammegors broedden, zijn inmiddels vrijwel verdwenen.

Opmerkelijk is het beperkte voorkomen van weidevogels; Graspieper en Gele Kwikstaart ontbreken zelfs geheel! Kievit, Tureluur en Veldleeuwerik zijn duidelijk in aantal afgenomen.

Moerasvogels gedijen vrij goed in het gebied; vogels van overjarig, nat rietland komen echter weinig voor. De oppervlakte riet van goede kwaliteit is gering.

Vogels van ruigtes en struwelen zijn de afgelopen decennia duidelijk in aantal toegenomen. Een aantal bosvogelsoorten is nieuw voor het gebied.

Ongewijzigd beheer zal leiden tot een verdere toename van struweel- en bosvogels. Als zoetwatermoerasgebied is het Rammegors ornithologisch gezien van regionaal belang. Effecten van begrazing op vegetatie en op weidevogels zouden nader bestudeerd moeten worden.

Literatuur

- Baptist H.J.M. & P.L.Meininger 1979. Broedvogels van het Oosterscheldegebied. Nota DDMI-79.07. Middelburg.
- van Dijk A.J. 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J. 1998. Nieuws van het inventarisatiefront. SOVON-Nieuws 11: 17.
- van Dijk A.J. & F.Hustings 1996. Broedvogelinventarisatie Kolonievogels en Zeldzame Soorten (handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels). SOVON, Beek-Ubbergen.
- Hustings M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen 1985. Vogelinventarisatie. PUDOC, Wageningen en Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, Zeist.
- Meininger P.L., C.M.Berrevoets & R.C.W.Strucker 1993. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 1992 met een samenvatting van veertien jaar monitoring 1979-1992. Werkdocument GWAO-93.829X. Middelburg.
- Meininger P.L., C.M.Berrevoets & R.C.W.Strucker 1996. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 1995. Werkdocument RIKZ/OS-96.807X. Middelburg.
- Meininger P.L., C.M.Berrevoets & R.C.W.Strucker 1998. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 1997. Werkdocument RIKZ/OS-98.808X. Middelburg.
- Osieck E.R. & Hustings F. 1994. Rode Lijst van bedreigde soorten en blauwe lijst van belangrijke soorten in Nederland. (Techn. Rapport Vogelbescherming Nederland 12) Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Van der Reest P.J. 1994. Het Rammegors 1971-1994. Twee decennia natuurontwikkeling in een zoutwatergetijdengebied na de bedijking. Rapport onder auspiciën van Natuurvereniging Tholen. SBB Regio Deltagebied. Middelburg.
- Rommers T. 1993. Rammegors 1993. Vogelwerkgroep KNNV afdeling Roosendaal.
- Sierdsema H. 1995. Broedvogels en beheer. SOVON-onderzoeksrapport1995/04, Staatsbosbeheerrapport 1995-1. SBB/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen.
- Vergeer J.W. & G. van Zuylen 1994. Broedvogels van Zeeland. Uitgeverij KNNV/Stichting Uitgeverij SOVON, Utrecht/ Beek-Ubbergen.
- Wisse W. 1987. Broedvogelinventarisatie Tholen en St.-Philips-land 1987. Intern concept-rapport Provincie Zeeland.

Bijlagen

Bijlage 1	Weersomstandigheden
Bijlage 2	Oude broedvogelgegevens Rammegors
Bijlage 3	Ecologische vogelgroepen
Bijlage 4	Soortkaarten

Bijlage 1 Weersomstandigheden inventarisatierondes, Rammegors 1998.

Tijden tot 31 maart zijn in wintertijd, erna in zomertijd.

Bezoeknr.	datum	tijd	zonsop- gang	Hoogwater (Oosterschelde)	weersomstandigheden	bijzonderheden
1	26-3	6.45-13.00	6.20	15.21	6°-10°, eerst miezerig mistig, bew. 100%, wind Z1-3	verkenning
2	31-3	17.30-21.30	onder 19.10	19.26	13°-10°, diezig, bew. 50% → 10%, wind ZW 2-0	avondbezoek
3	7-4	6.40-13.30	7.07	13.56	7°-14°, bew. 40% → 100%, wind OO-2	
4	18-4	15.30-24.00	onder 20.40	20.25	Regen van 18.00-19.00, 10°, bew. 50%-90%, wind NW 1-3	aanvullend & avondbezoek
5	21-4	5.15-13.00	6.37	11.20	5°-14°, bew. 30%-90%, wind ZO 0-2	tot 6.30 met recorder
6a	7-5	5.50-11.00	6.06	14.04	9°-15°, bew. 50%-90%, wind ZW 6-7	niet geldig voor zangers
6b	12-5	5.00-12.00	5.58	5.05	13°-28°, onbewolkt windstil	aanvullend
7	26-5	21.30-01.00	onder 21.40	17.16	±18°, na regen, bew. 100% wind Z 1	avondbezoek met recorder
8	30-5	4.30-14.15	5.18	7.51	10°-23°, eerst mist, later onbewolkt, wind NW 0 → 2	
9	16-6	5.00-13.00	5.05	8.56	12°-17°, diezig, bew. 70%- 100%, wind ZW 2-4	
10	19-6	21.00-01.00	onder 22.04	0.11	20°-15°, bew. 20%, wind W1	avondbezoek met recorder
11	7-7	9.00-13.00	5.56	15.06	16°-18°, bew. 50%-80%, wind N 2 → NW 4	aanvullend

Bijlage 2 Oude broedvogelgegevens Rammegors. De gegevens zijn ontleend aan: Baptist & Meininger 1979, Van der Reest 1993 en Rommers 1994.

Soort	1978	1987	1993	1998
Dodaars	-	-	3	5
Fuut	-	-	2	3
Roerdomp	-	-	0-1	1
Knobbelzwaan	1	2	4	
Bergeend	3-4	4	4	10
Smient	-	-	-	1
Krakeend	-	8-22	-	33
Wintertaling	-	1	2	-
Wilde Eend	3-5	52-96	40	54
Pijlstaart	-	1	-	
Zomertaling	-	0-1	3	5
Slobeend	3-5	20-37	5	42
Tafeleend	-	-	-	7
Kuifeend	-	14-19	3	6
Bruine Kiekendief	1	1	2	6
Buizerd	-	-	-	1
Sperwer	-	-	-	1
Torenvalk	-	-	1	4
Patrijs	2-3	1	-	1
Fazant	?	15	15	63
Waterral	-	1-2	14	
Porseleinhoen	-	1	-	-
Waterhoen	1-2	1-3	1	2
Meerkoet	1	30-41	20	41
Scholekster	12-15	24-32	10	11
Steltkluit	-	-	1-2	-
Kluit	50-55	9-16	3	-
Kleine Plevier	1	-	-	1
Bontbekplevier	5-6	3	-	-
Strandplevier	4-5	-	-	-
Kievit	16-18	32	30	14
Kemphaan		0-6	-	-
Grutto	5	4	-	5
Tureluur	6-8	32-38	15	13
Kokmeeuw	600-750	315-430	8	3
Visdief	40-45	0-5	-	-
Holenduif	2-3	7	2	5
Houtduif	-	23	16	36
Turkse Tortel	-	2	-	-
Zomertortel	-	5	2	10
Koekoek	-	3-4	3	3
Ransuil	-	-	2	3
Velduil	-	1	-	-
Grote Bonte Specht	-	-	-	1
Veldleeuwerik	40-50	24	30	8
Oeverwaluw	-	2	2	-

Bijlage 2 (vervolg)

Soort	1978	1987	1993	1998
Graspieper	15-20	15-18	15	-
Gele Kwikstaart	4-6	7	2	-
Witte Kwikstaart	-	3	-	-
Winterkoning	-	(?)	14	28
Heggemus	-	1	2-3	13
Nachtegaal	-	-	1	-
Blauwborst	-	2	5	30
Roodborsttapuit	-	-	-	1
Merel	-	4	5	11
Zanglijster	-	2	-	-
Grote Lijster	-	-	-	1
Sprinkhaanzanger	-	-	-	4
Snor	-	-	1	1
Rietzanger	2	1	2	23
Bosrietzanger	6-10	16	20	40
Kleine Karekiet	3-5	65	100	101
Spotvogel	-	2	-	-
Braamsluiper	-	-	1	3
Grasmus 6-10	3	13	27	
Tuinfluitier	-	1	7	13
Zwartkop	-	-	5	11
Tjiftjaf	-	1	7	17
Fitis	-	2	30	90
Baardmannetje	-	4	2	
Pimpelmees	-	-	-	1
Koolmees	-	0-1	-	1
Ekster	-	1	2	9
Zwarte Kraai	-	1	1	5
Ringmus -	-	1	-	
Groenling	-	6	-	1
Kneu	-	7	3	3
Rietgors	4-6	18-20	45	51

Bijlage 3 Ecologische vogelgroepen

Jaarlijks in Nederland broedende soorten van ecologische vogelgroepen van resp. zilte pioniervegetaties (groep 301), moerassen (groep 102, 103, 201 en 202) en van ruigtes, struweel en jong bos (groep 601, 602, 603 en 604) en hun veeleisendheid (1=weinig kritisch, 2 is vrij kritisch, 3=kritisch, 4=zeer kritisch).

Soort	Kritisch	Pionier	Moeras	Ruigte	Soort	Kritisch	Pionier	Moeras	Ruigte
Fuut	1			x	Visdief	2	x		x
Roerdomp	3			x	Zomertortel	2			x
Woudaapje	4			x	IJsvogel	3		x	
Grote Zilverreiger	4			x	Winterkoning	1			x
Purperreiger	3			x	Heggenus	1			x
Lepelaar	3			x	Roodborst	1			x
Knobbelzwaan	1			x	Nachtegaal	2			x
Grauwe Gans	2			x	Blauwborst	2			x
Canadese Gans	1			x	Paapje	3			x
Brandgans	1			x	Roodborsttapuit	2			x
Nijlgans	1			x	Merel	1			x
Bergeend	1			x	Zanglijster	2			x
Mandarijneend	1			x	Sprinkhaanzanger	2			x
Smient	3			x	Snor	2		x	
Krakeend	2			x	Rietzanger	2		x	
Wilde Eend	1			x	Bosrietzanger	2			x
Pijlstaart	3			x	Kleine Karekiet	1		x	
Zomertaling	3			x	Grote Karekiet	3		x	
Slobeend	2			x	Spotvogel	2			x
Krooneend	3			x	Braamsluiper	2			x
Tafeleend	2			x	Grasmus	2			x
Kuifeend	2			x	Tuinfluitter	1			x
Bruine Kiekendief	3			x	Zwartkop	1			x
Fazant	1			x	Fitis	1			x
Waterral	2			x	Staartmees	1			x
Meerkoet	1			x	Matkop	1			x
Scholekster	1	x			Baardmannetje	3		x	
Kluut	2	x			Grauwe Klauwier	3			x
Bontbekplevier	2	x			Kneu	2			x
Strandplevier	3	x			Goudvink	2			x
Kokmeeuw	1			x	Rietgors	1		x	x

Bijlage 4 Soortkaarten

De soortkaarten van alle vastgestelde broedvogelsoorten in het Rammegors in 1998. Elke zwarte stip stelt één territorium voor, de stippen zijn geplaatst in het denkbeeldige centrum van de territoria. Alleen stippen met een getal erin geven een aantal territoria zonder exacte locatie weer.

